

написаного автором, перебільшувати роль авторської позиції, знань, досвіду, життєвого шляху автора.

Оригінальним і талановитим структуралістом був філолог за освітою, професор Тартуського університету (Естонія) Юрій Михайлович Лотман (1922–1993). Його напрацювання у сфері літературознавства відомі у всьому світі. Роботи написані простою, дохідливою мовою, без використання надуманих термінів. При цьому, їх відрізняє змістовна глибина, серйозний аналіз, обґрунтованість формулювань і висновків. Розглядав мову як систему знаків, середовище, що завжди структуроване. Підкреслював, що знак набуває того чи іншого значення лише у системі інших знаків, що і створює умови для мовної комунікації людей.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-578-8-26>

ТЕОРІЯ ІСТИНИ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ: Б. БОЛЬЦАНО, Ф. БРЕНТАНО, К. ТВАРДОВСЬКИЙ

Плахтій М. П.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри політології та філософії

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Сулятицька Т. В.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри політології та філософії

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Проблема істини належить до найдавніших і водночас найактуальніших питань філософії. Від Арістотеля до сучасної аналітичної традиції вона виступає осердям гносеологічних, логічних і методологічних дискусій. У XIX столітті ця проблематика отримала новий імпульс у працях Бернарда Больцано, який прагнув надати поняттю істини об'єктивного, логічного виміру, відокремивши його від психологічних актів мислення. Концепція «істин самих по собі» заклала підґрунтя для подальшого розвитку аналітичної філософії та феноменології. Ідеї Б. Больцано знайшли своє продовження у творчості

Франца Brentano та його учнів, які спробували поєднати логічний і психологічний підходи до проблеми істини. Особливого значення ця лінія мислення набула у філософії Казимира Твардовського – засновника Львівсько-Варшавської школи, яка сформувала інтелектуальний ґрунт для розвитку логіки, семантики та філософії науки у XX столітті.

Чеський філософ і математик Бернард Больцано (1781–1848) виступив із принципово новою ідеєю розуміння логіки як науковчення. У його тлумаченні логіка є нічим іншим ніж науковченням, «тобто інструкціями, як треба діяти, щоб розділити всю царину людського знання на окремі науки та скласти відповідні трактати з них, легко зрозуміти, що для мене логіку складають лише ті частини вчення, які є про те, як потрібно діяти, щоб відкрити істину» [1, с. 75]. Науковчення складається із п'яти головних елементів, визначальне значення серед яких має вчення про «істини в собі» (нім. *wahrheiten an sich*). «Істини у собі» – це істини незалежні від пізнання або ментальних актів. Логічна істина не залежить від психологічних процесів, тому слід розрізняти «висловлення в собі» від самого акту мислення.

Б. Больцано підкреслює, що істина є об'єктивною, висловлення може бути істинним навіть тоді, коли ніхто про це не знає або ніхто не мислить його. Він розвиває концепцію логіки як автономної дисципліни, незалежної від психології, і вводить чітке розмежування між логікою, метафізикою та психологією.

Ідеї Больцано, хоча спочатку мали обмежене розповсюдження, згодом стали важливим джерелом для логіко-філософської традиції Центральної Європи. Наприкінці XIX – на початку XX століття вони увійшли в інтелектуальний контекст, у якому активно формувалися нові підходи до логіки, мови та істини. Зокрема, вони опосередковано вплинули через Франца Brentano і далі через польську школу логіки [2, р. 371]. Проте вже наприкінці XIX і початку XX століття з'явилися критики кореспонденційної моделі, які наголошували на мовних, семантичних і контекстуальних аспектах істини.

Франц Brentano (1838–1917) посідає особливе місце в історії європейської філософії як мислитель, що поєднав класичну метафізику з новими науковими підходами до вивчення свідомості. Вчення про інтенціональність стало фундаментом для подальшого розвитку феноменології, аналітичної філософії та когнітивної науки. Ф. Brentano прагнув надати філософії статус точної науки, ґрунтуючи її на описі психічних актів та їхніх об'єктних корелятивів. Така концепція стала вихідною точкою для багатьох учнів, які розвинули традицію логічного аналізу мови та мислення.

Стосовно питання істини у концепції Ф. Brentano, то варто розуміти, що свідомість ніколи не має справи з предметами, а лише з тим як цей предмет зображений у нашій свідомості [3, с. 38]. Істина, за Ф. Brentano, полягає не лише у збігу думки з реальною річчю, а в активному акті судження, у якому розум стверджує або заперечує певний стан речей. Ф. Brentano підкреслював, що істина – це властивість акту мислення, а не просто відповідність між двома «готовими» сутностями (думкою і річчю).

Франц Brentano розвиває власну концепцію істини, спираючись на засади класичної кореспондентної теорії, проте інтерпретував її у психологічному та феноменологічному вимірі. На відміну від класичних інтерпретацій, Ф. Brentano розглядає істину не як властивість висловлювання чи судження в логічному сенсі, а як якісну характеристику акту судження, у процесі якого суб'єкт стверджує або заперечує певний стан речей. Таким чином, істинність, на його думку, не зводиться до формальної відповідності між думкою і річчю, а визначається правильністю самого акту судження, тобто здатністю свідомості адекватно схопити об'єкт свого спрямування. Істина постає не як статичний факт відповідності, а як динамічний процес свідомого пізнання, у якому поєднуються об'єктивний зміст і суб'єктивна інтенція. Феномен інтенціональності свідомості, введений Ф. Brentano у філософський обіг, став ключем до нового трактування істини. Саме інтенціональна спрямованість свідомості, за його концепцією, робить можливим відношення відповідності між думкою і дійсністю. У цьому аспекті його концепція істини заклала підґрунтя для подальшого розвитку феноменологічної та аналітичної філософії.

Казимир Твардовський розвинув цю традицію та став основоположником школи, відомої як Львівсько-Варшавська, яка у 2025 році відзначає 130 років від дня заснування. К. Твардовський, продовжуючи інтелектуальну традицію, започатковану Б. Больцано й розвинуту Ф. Brentano, та запропонував власну концепцію істини, у якій поєднано логічний і психологічний підходи. На відміну від Ф. Brentano, який наголошував на істинності як властивості акту судження, К. Твардовський розрізняє акт, зміст і предмет судження [4]. Таке розмежування стало ключовим для формування аналітичної філософії в межах Львівсько-Варшавської школи.

У своїй праці «Теорія суджень» він підкреслює, що істинність є логічною властивістю судження як об'єктивного змісту, а не як акту мислення [5]. К. Твардовський також стверджував, що для адекватного аналізу істини слід уникати плутанини між тим, «що ми судимо», і тим, «як ми судимо». Істинність не залежить від суб'єктивних станів, а визначається відношенням між змістом судження та фактичним

станом речей. Таким чином у розумінні К. Твардовського істина – це не психічний факт, а логічна відповідність між змістом висловлювання і реальністю, що забезпечує можливість об'єктивного знання. Судження є істинним тоді, коли зміст, виражений у ньому, відповідає дійсності. Таким чином, К. Твардовський фактично зберігає кореспондентну теорію істини, але очищує її від суб'єктивізму, властивого психологічному підходу Ф. Brentano. У порівнянні із Ф. Больцано бачимо, що останній задає широке концептуальне поле, а К. Твардовський пропонує інструментальний (аналітичний) підхід до проблеми істини.

Підхід К. Твардовського став важливою опорою для логіків Львівсько-Варшавської школи, через них ідеї про об'єктивність, мовну чіткість транслиювалися в польську й українську логічні традиції. В Україні ця спадщина знайшла відгук у намаганнях розвивати аналітичну філософію, логіку мови, логічний аналіз у межах гуманітарного знання. Теорія істини в цій традиції служить базою для дискусій про формалізацію, доказовість, логічну коректність і співвідношення між мовою й реальністю.

Кореспонденційна модель істини, яку обстоюють як Б. Больцано, так і К. Твардовський, зазнає критики в сучасній філософії. Виклики виникають, коли йдеться про складні мовні конструкції, модальні твердження, метатеорії, або коли факти важко зіставити з мовними формами. У світлі сучасних дискусій (семантична теорія істини, теорія правди й обґрунтування, правди в умовах науки-комп'ютера) варто звернути увагу на те, як спадщина Б. Больцано-К. Твардовського може бути інтегрована з новими підходами: семантика мови, моделі істини у формальних системах, правди у множинності контекстів.

Історична лінія – від Б. Больцано до Ф. Твардовського – демонструє, як класичні метафізичні концепції істини трансформувалися в аналітичні теорії, пов'язані з мовою, судженням, теорією істини. Б. Больцано задає фундаментальну рамку: істина як об'єктивне, позасуб'єктивне співвідношення висловлення і факту. К. Твардовський уточнює цю рамку, адаптує її до логіки судження і мови, вводить часовий аспект і абсолютність істини. Спадщина цих підходів є важливою складовою інтелектуального простору Львівсько-Варшавської школи та української логічної традиції. У сучасному контексті поєднання цих класичних ідей із новими теоріями істини та семантики відкриває шлях до подальших досліджень у логіці, філософії мови й науки.

Література

1. Райхерт К. В. Бернард Больцано, евристика та логіка питань. *II Верниковські читання*. 2022. С. 75–79.
2. Betti A. Sempiternal Truth. The Bolzano-Twardowski-Leśniewski Axis. *Poznań Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities*, 2006, 89, 371–399.
3. Бразуль-Брушковський Є. Формування семантичної теорії істини: від Brentano до Лукасевича. 2008. С. 37–41.
4. Twardowski Kazimierz. Akt, treść i przedmiot sądu. W: *Wybrane pisma filozoficzne*. Warszawa: PWN, 1965, s. 4–8.
5. Twardowski K. Teoria sądów. W: Twardowski, K. *Myśl, mowa i czyn*. część I. s. 28–53. Copernicus Center Press, Kraków (2013o)
6. Karivets, I. F. Brentano and K. Twardowski: Some Traces of Their Influence on the Contemporary Ukrainian Scholars, *Problemos*, 2019, 96, pp. 96–106. doi: 10.15388/Problemos.96.8

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-578-8-27>

ДЕЯКІ ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКИ

Скриннік Р. А.

аспірант кафедри філософії

Національний університет «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Сучасна методологія демонструє значну варіативність підходів у дослідженні науки. Вагоме значення надається таким аспектам, як культурологія, психологія та соціологія науки, що дозволяє здійснювати більш глибокий аналіз її еволюції.

Представники постпозитивістського напрямку у філософії науки свого часу запропонували ширший і багатогранний підхід до вивчення науки. Дж. Шуненбум зазначає, що відповідно до прихильників перформативної парадигми комплексних методів дослідження, існує множинність реальностей, які можуть бути пізнані через різноманітні підходи [1, с. 284–300]. Ці реальності перебувають у стані постійних змін. Основою перформативної парадигми є онтологія та епістемологія діалектичного плюралізму. В рамках цього підходу дослідники створюють нові, досі невідомі світи, які вони поступово досліджують.